

Summary

In this article are analysing very difficult problem in Lithuania – the utilization of the old medicals. The planning of old medical utilization, what is very important for environment and health of the people, unfortunately, neither juridical nor economical system are not finished organized in Lithuania.

At first the ground of the of old medical utilization are not good regulate in the national law, in another ways, it is not good organized with pharmaceutical organizations and people's work, what influence legislation.

At first in this article are analyzed the conception of old medical utilization and they meaning for environment and health of the people. Also are analyzed old medical utilization, juridical grounds.

VIETINIŲ GYVENTOJŲ TEISIŲ ĮTVIRTINIMAS AMERIKOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Dovilė Gailiūtė

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto magistratūros II kursas
Tel. +370 674 00032
El. paštas dgailiute@yahoo.com*

Pagrindinės sąvokos: vietiniai gyventojai, Amerikos žmogaus teisių teismas, Amerikos žmogaus teisių konvencija, kolektyvinės teisės.

Santrauka

Nepaisant vietinių gyventojų kultūrinių skirtumų, įvairioms jų grupėms visame pasaulyje kyla bendrų problemų, susijusių su jų teisių įgyvendinimu ir jų gynyba. Amerikos žmogaus teisių teismas savo sprendimuose įtvirtino daugelį svarbiausių vietinių gyventojų teisių (teisę į žemę ir kultūrinį identitetą, politines teises ir religijos laisvę) ir suformulavo pagrindinius principus. Ypač daug dėmesio Amerikos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje skiriama vietinių gyventojų teisei į protėvių žemes, nes žemės teisės apima platesnę ir įvairesnę sampratą, kuri susijusi su

vietinių gyventojų išlikimu, o jų gyvenamųjų plotų kontrolė yra būtina sąlyga jų kultūrai gyvuoti, plėtotis ir išsaugoti.

IVADAS

Vietiniai gyventojai (*indigenous peoples*)¹ yra unikaliai kultūros ir elgesio su kitais žmonėmis bei gamta paveldėtojai. Šie gyventojai išlaikė socialinius, kultūrinius, ekonominius ir politinius bruožus, kurie skiriasi nuo dominuojančios bendruomenės, kurioje jie gyvena. Nepaisant kultūrinių skirtumų, įvairioms vietinių gyventojų grupėms visame pasaulyje kyla bendrų problemų, susijusių su jų teisių įgyvendinimu ir gynimu. Vietinių gyventojų teisės numatytos ne tik teisės aktuose, jos užtikrinamos įvairių teisminių ir neteisminių institucijų sprendimuose.

Nors Amerikos žmogaus teisių konvencija [1] (*American Convention on Human Rights*, toliau – Amerikos konvencija) numato tik individualias teises ir tiesiogiai neįvardija kolektyvinių teisių, tačiau Amerikos žmogaus teisių teismas (*Inter-American Court of Human Rights*, toliau – Amerikos teismas) išplėtojo progresyvią precedentų teisę dėl vietinių gyventojų teisių ir suformulavo pagrindinius principus [2; p. 283]. Toliau aptariamos svarbiausios bylos dėl vietinių gyventojų žemės teisių, teisės dalyvauti valdant šalį ir religijos laisvės.

TEISĖ Į ŽEMĘ

Amerikos Teismas *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua* byloje [3] išaiškino, kad Amerikos žmogaus teisių konvencijos nuostatos, ginančios nuosavybės teisę, yra platesnės nei individuali teisė valdyti nuosavybę. Ji taip pat apima teisę kolektyviai valdyti nuosavybę. Teismas pripažįsta, kad vietiniai gyventojai dažniausiai valdo nuosavybę kolektyviai.

Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay byloje [4] Amerikos teismas konstatavo, kad „vietinių gyventojų artimas ryšys su jų tradicinėmis teritorijomis ir gamtos išteklių juse yra susijęs su jų kultūra <...> turi būti saugomi pagal Amerikos konvencijos teisės į nuosavybę nuostatas“.

Yakye Axa Indigenous Community byloje Teismas įsakė Paragvajui, jei įmanoma, gražinti protėvių žemes mažai vietinių gyventojų, kurie nebegyveno tose žemėse, grupėi. Po nesėkmingų bandymų atgauti žemes Paragvajuje Yakye Axa, Paragvajaus vietiniai gyventojai, pateikė skundą Amerikos žmogaus teisių

¹ terminas „indigenous peoples/populations“ magistro baigiamajame darbe bus verčiamas „vietiniai gyventojai“. Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas pateikia kelis galimus termino „indigenous“ vertimus: vietinis, vietos, čiabuvis, aborigenas. Darbe pasirinktas terminas „vietinis“, kadangi Lietuvių kalbos žodyne terminas „vietinis“ apibūdinamas:

1. toje vietoje nuolat gyvenantis, iš tos vietos kilęs
2. esantis kurioje nors vietoje, priklausantis tai vietai.

Be to, terminas „indigenous peoples“ ir oficialiai verčiamas kaip vietiniai gyventojai, toks vertimas numatytas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 30 straipsnyje.

Terminas „peoples“ darbe verčiamas „gyventojai“, nes pažodinis vertimas „tautos“ būtų netikslus, kol kas „indigenous peoples“ teisių apimtis tarptautinėje teisėje nesutampa su tautoms suteikiamoms teisėmis, ypač kalbant apie apsisprendimo teisę.

teismui. Vietiniai gyventojai tradiciškai gyveno medžiodami, žvejodami kolektyviai valdomose žemėse. XIX a. pabaigoje Yakye Axa ir kitų Paragvajaus vietinių gyventojų žemės buvo parduotos Britų pramonininkams. Anglikonų bažnyčia siekė pakeisti vietinių gyventojų tikėjimą ir padaryti juos krikščionimis bei įdarbinti grūdų rančose. Taigi vietiniai gyventojai buvo samdomi dirbti savo pačių žemėse [4].

Praejusio šimtmečio aštuntajame dešimtmetyje Anglikonų bažnyčia pirklo žemes naujoms vietinių gyvenvietėms ir vietiniams gyventojams, kurie ten persikėlė suteikė žemės ūkio, sanitarinę ir švietimo paramą. Tuo tarpu Yakye Axa žmonių, kurie kaip darbuotojai tebegyveno jų protėvių žemėse, gyvenimo sąlygos buvo ekonomiškai sunkios ir pavojingos. Vyrai už darbą negaudavo jokio užmokesčio, moterys buvo seksualiai išnaudojamos, ir visa bendruomenė kentėjo dėl maisto stygiaus ir sveikatos apsaugos neužtikrinimo. Dėl šių sąlygų 1986 m. Yakye Axa žmonės persikėlė į naują gyvenvietę, tačiau tai nepagerino jų gyvenimo sąlygų. Teritorija buvo perpildyta, neužteko plotų medžioti ir rinkti, trūko maisto, be to, Yakye Axa nebuvo vietiniai tose žemėse, todėl buvo numsti vietinių gyventojų [4].

1993 m. Yakye Axa pradėjo procedūras nacionaliniuose teismuose ir siekė susigrąžinti protėvių žemes. Ir nors Paragvajaus Konstitucija numatė, kad vietiniai gyventojai turi teisę į protėvių žemes, tačiau turi būti atitinkamos sąlygos: žemė priklauso valstybei; savininkas nenaudoja žemės; savininkas sutinka parduoti žemę valstybei. Kadangi žemės savininkai nenorėjo parduoti žemės valstybei, Paragvajus negrąžino jos Yakye Axa žmonėms.

Amerikos teismas išaiškino, kad kai yra ginčas tarp privačių nuosavybės teisių ir kolektyvinių vietinių gyventojų teisių toje pačioje žemėje, valstybė turi analizuoti nuosavybės ribojimo elementus kiekvienu konkrečiu atveju. Teismas pabrėžė, kad tokie apribojimai turi būti numatyti nacionalinėje teisėje, būti proporcingi ir jais siekiama pagrįstų tikslų demokratinėje visuomenėje. Teismas konstatavo, kad „valstybės turi atsižvelgti į tai, kad vietinių gyventojų žemės teisės apima platesnę ir įvairiapusę sampratą, kuri susijusi su vietinių gyventojų išlikimu, o jų gyvenamųjų plotų kontrolė yra būtina sąlyga jų kultūrai gyvuoti, plėtotis ir gyvenimo planams įgyvendinti. Žemės nuosavybės teisės garantuoja, kad vietiniai gyventojai išsaugos savo kultūrinį palikimą.“ [4].

Be to, Amerikos teismas pažymėjo, kad valstybės nesugebėjimas vietiniams gyventojams pripažinti jų teisių į protėvių žemes gali paveikti ir kitas pagrindines jų teises, pavyzdžiui, teisę į kultūrinį identitetą ir net vietinių bendruomenių ir jų narių išlikimą. Todėl gali būti apribotos asmenų privačios nuosavybės teisės, siekiant išsaugoti „demokratinės ir pliuralistinės visuomenės kultūrinį identitetą“ ir tokie ribojimai bus proporcingi, jei asmenims, atsisakiusiems savo asmeninės nuosavybės, bus teisingai kompensuota [4].

Taigi Amerikos teismas pripažįsta, kad vietinių gyventojų nuosavybės teisės į protėvių žemes yra ypač svarbios kultūrinei įvairovei išlaikyti demokratinėje visuomenėje, todėl galimi privačios nuosavybės ribojimai dėl visuomenės interesų. *Yakye Axa Indigenous Community* byloje Teismas praktiškai atkartojė TDO konvencijoje Nr. 169 [5] įtvirtintą nuostatą, kad jei valstybė vietiniams gyventojams negali grąžinti jų protėvių žemių, tai jiems sutikus turi būti paskirtos alternatyvios žemės, atsižvelgiant į vietinių gyventojų papročius, vertybes ir žemės pa-

naudojimo paskirtį. Jei alternatyvios žemės neįmanoma paskirti arba ji nepriimtina, tai vietinių gyventojų sutikimu, jiems turi būti skirta kompensacija už prarastą žemę.

Vietinių gyventojų teises į protėvių žemės silpnina tai, kad daugelis jų neturi žemės nuosavybės dokumentų arba jų žemių ribos nėra oficialiai pripažintos. Tačiau Amerikos žmogaus teisių teismas *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community* byloje pažymėjo, kad „atsižvelgiant į paprotinę praktiką, žemės valdymas turėtų būti pakankamas pagrindas vietinių gyventojų bendruomenėms, neturinčioms tikrų žemės nuosavybės dokumentų, gauti oficialų jų nuosavybės pripažinimą ir registravimą“. [3].

Moiwana v. Suriname byloje [6] N'djuka vietiniai gyventojai neturėjo nuosavybės teisės dokumentų į tradiciškai jų valdomas žemes. Ir nors Surinamo nacionalinėje teisėje skelbiama, kad žemė priklauso valstybei, tačiau Amerikos teismas konstatavo, kad N'djuka vietiniai gyventojai išlaikė svarbų dvasinį, kultūrinį ir materialinį ryšį su savo tradicinėmis žemėmis, kurias jie valdė iki 1986 metų ir tai turėtų būti pakankamas pagrindas pripažinti jų nuosavybės teises į žemes.

Net tada, kai valstybės pripažįsta vietinių gyventojų teises į kolektyvinę nuosavybę, gali kilti ginčų dėl gamtos išteklių tose žemėse. Gamtos išteklių dažnai yra vietinių gyventojų pragyvenimo šaltinis ir svarbūs jų dvasiniam ir kultūriniam gyvenimui. Amerikos teismas pripažįsta, kad „gamtos išteklių yra ne tik jų [vietinių gyventojų] pagrindinis pragyvenimo šaltinis, bet ir yra neatsiejama jų požiūriu į pasaulį, religiją ir pagaliau kultūrinį identitetą dalis“. [6].

POLITINĖS TEISĖS

Vietiniai gyventojai, kaip ir kiti gyventojai, turi teisę dalyvauti valdant valstybę: balsuoti, būti išrinkti ir dalyvauti politiniuose reikaluose tiesiogiai arba per išrinktus atstovus. Valstybė turi garantuoti šias teises vienodai visiems piliečiams. Vienintelėje byloje *Yatama v. Nicaragua* [7] dėl vietinių gyventojų politinių teisių Amerikos žmogaus teisių teismas pripažino, kad Nikaragva pažeidė Atlanto pakrantės vietinių ir etninių bendruomenių politines teises per 2000 m. savivaldos rinkimus.

Nikaragvos Atlanto pakrantės vietiniai ir etniniai gyventojai turi skirtingą politinės organizacijos formą – komunos demokratiją, atstovaujamą Yatama partijos, kurios pagrindiniai tikslai yra apginti vietinių gyventojų ir etninių bendruomenių istorines teises į žemę, skatinti savivaldą bei ginti jų interesus. Yatama partijos kandidatams nebuvo leista dalyvauti 2000 m. savivaldos rinkimuose, nes Yatama partija neiškėlė savo kandidatų 80 proc. savivaldybių, o to reikalaujama pagal naują rinkimų tvarką. Yatama neturėjo nei ryšių, nei finansavimo iškelti savo kandidatus kitose vietovėse. Amerikos žmogaus teisių teismas pareiškė, kad Nikaragvos rinkimų tvarka numatė neproporcingus apribojimus, kurie netinkamai užkirto kelią Yatama partijos kandidatams. Teismas taip pat konstatavo, kad dėl artimo ryšio tarp teisės būti išrinktam ir teisės balsuoti, kandidatų teisės dalyvauti rinkimuose pažeidimas taip pat pažeidžia rinkėjų teises. Yatama partija siekia išsaugoti ir užtikrinti vietinių gyventojų ir etninių bendruomenių kultūrinį identitetą, jos struktūra ir tikslai susiję su šių bendruomenių tradicijomis, papro-

čiais ir gyvenimo būdu. Todėl draudimas Yatama kandidatams dalyvauti rinkimuose užkerta kelią vietiniams rinkėjams balsuoti už savo kandidatus [7].

RELIGIJOS LAISVĖ

Amerikos teismo jurisprudencijoje vietinių gyventojų religijos laisvė dažniausiai buvo analizuojama dėl ribojimų vykdyti religines kultūrinės laidojimo apeigas. Amerikos žmogaus teisių konvencija visiems garantuoja religijos laisvę, kuri apima ir specifines vietinių gyventojų laidojimo apeigas, kurios dažnai atspindi jų religinį įsitikinimą apie pomirtinį gyvenimą. Bylose, kai valstybės draudė vietiniams gyventojams vykdyti tradicines laidotuvių apeigas, Amerikos teismas pripažino, kad buvo pažeistos vietinių gyventojų religinės teisės.

Bamaca-Velasquez v. Guatemala [8] ir *Plan de Sanchez Massacre v. Guatemala* [9] Amerikos teismas pripažino Gvatemalos indėnų majų religines ir kultūrinės vertybes paskelbdamas, kad „tradicijos, apeigos ir papročiai yra svarbiausi Majų bendruomenės gyvenime. Jų dvasingumą rodo glaudus ryšys tarp gyvenimo ir mirties bei išreiškiamas laidojimo apeigose, kurios yra nuolatinio ryšio ir vienybės su protėviais palaikymo forma“. [8] Majų Achi gyventojų teisė vykdyti jų laidojimo apeigas buvo pažeista Gvatemalos valdžios po *Plan de Sanchez* kaimo žudynių. Majų Achi laidojimo apeigos dažniausiai trunka devynias dienas ir yra detalizuotos bei sudėtingos. Po 1982 m. žudynių, kai daugelis aukų buvo palaidotos greitai masinėse kapavietėse, išgyvenusieji negalėjo vykdyti savo religinių apeigų. Amerikos teismas pripažino, kad tai pažeidė aukų ir išgyvenusiųjų religinę laisvę [8].

IŠVADOS

Amerikos žmogaus teisių teismo jurisprudencija yra svarbus pagrindas plėtojant tarptautines vietinių gyventojų teises. Kai nacionalinėje teisėje nepripažįstamos vietinių gyventojų teisės arba jos pripažįstamos tik teisės aktuose, o praktiškai neįgyvendinamos, tai Amerikos šalių vietiniai gyventojai gali pasikliauti Amerikos žmogaus teisių sistema ir ginti savo pažeistas teises. Teismo jurisprudencijoje buvo pripažintos daugelis vietinių gyventojų teisių, įtvirtintų TDO konvencijoje Nr. 169, Amerikos ir JT deklaracijų dėl vietinių gyventojų teisių projektuose ir kai kurių Amerikos šalių (pvz., Paragvajaus, Nikaragvos) konstitucijose.

LITERATŪRA

1. Amerikos žmogaus teisių konvencija // Žmogaus teisės. Regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis, 1993.
2. Pasqualucci J. M. The Evolution of International Indigenous Rights in the Inter-American Human Rights System // *Human Rights Law Review*. 2006, Vol. 6, No. 2.
3. *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua*, Series C 79 (2001).
4. *Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay*, Series C 125 (2005).
5. ILO Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries No. 169, 1989 <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169> (žiūrėta: 2006-12-15).
6. *Moiwana v. Suriname*, Series C 145 (2005).
7. *Yatama v. Nicaragua*, Series C 127 (2005).

8. Bamaca-Velasquez v. Guatemala, Series 91 (2002).
9. Plan de Sanchez Massacre v. Guatemala, Series 116 (2004).

INDIGENOUS PEOPLES RIGHTS IN THE JURISPRUDENCE OF INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Dovilė Gailiūtė
Mykolas Romeris University

Keywords: indigenous peoples, Inter-American Court of Human Rights, American Convention on Human Rights, collective rights.

Summary

Indigenous peoples have retained social, cultural, economic and political characteristics that are distinct from those of the dominant societies in which they live. Despite their cultural differences, the various groups of indigenous peoples around the world share common problems related to the protection of their rights as distinct peoples. When there are no domestic laws that recognise indigenous rights, or such laws exist but there is no political will to enforce them, indigenous peoples in the Americas may turn to the Inter-American human rights system. Consequently, the Inter-American Court of Human Rights has developed a progressive case law in this area. It decided seminal indigenous ancestral land rights, a political rights and freedom of religion cases.

TAUTINĖMS MAŽUMOMS PRIKLAUSANČIŲ ASMENŲ KALBINIŲ TEISIŲ APSAUGA PAGAL ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJĄ

Aistė Račkauskaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto magistrantūros II kursas
Tel. +370 621 42841
El. paštas aisterackauskaite@yahoo.com

Pagrindinės sąvokos: tautinėms mažumoms priklausančių asmenų kalbinės teisės, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos Žmogaus Teisių Teismas.